

Badań nad Polonią Zagraniczną PAN, Poznań) nakreślił zarys dziejów Towarzystwa „Biblioteka Polska” w Wiedniu.

W trzecim dniu obrad, którym przed południem przewodniczył prof. dr Stanisław Turski, prezes Towarzystwa Polsko-Austriackiego, wygłoszono cztery referaty: doc. dr Andrzej Pilch (UJ) przedstawił, opracowany wspólnie z prof. dr Józefem Buszko, referat pt. *Udział Polaków i Polonii w życiu politycznym i gospodarczym Austrii w XIX i XX wieku*; prof. dr Marian Zgórnjak omówił *Udział Polaków w armii monarchii habsburskiej*; prof. dr Stanisław Grodziski (UJ) mówił o *Polakach w centralnych organach austriackiej administracji i wymiarze sprawiedliwości*; następnie dr Adolf Donath (Towarzystwo Polsko-Austriackie, Warszawa) przedstawił *Osiągnięcia Towarzystwa Polsko-Austriackiego w dziedzinie zbliżenia między narodem polskim i austriackim w minionym szesnastolecu*. W dyskusji zabrała m. in. głos prof. dr Gerda Leber-Hagenau (Wiedeń), mówiąc o polskiej literaturze i teatrze polskim na terenie Austrii po II wojnie światowej.

W popołudniowej sesji, odbywającej się w auli Collegium Maius UJ, przewodnictwo obrad objął mgr Zbigniew Tomkowski, zastępca sekretarza generalnego Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”. Wygłoszone zostały dwa referaty: gen. prof. dr Stanisław Okęcki omówił *Udział Austriaków w polskim ruchu oporu, oraz Polaków w austriackim ruchu oporu w czasie II wojny światowej* a mgr Barbara Jarosz przedstawiła *Martyrologię więźniów austriackich w hitlerowskich obozach koncentracyjnych oraz ich udział w ruchu oporu*. Odczytany został — jako głos w dyskusji — referat prof. dr Krzysztofa Dunin-Wąsowicza na temat *Austriacy w hitlerowskich obozach koncentracyjnych*. Nie wygłoszono trzech referatów, przewidzianych programem sympozjum; zostały one jednak włączone do protokołu: prof. dr Stanisława Hafnera, *Polacy-emigranci w Grazu w pierwszej połowie XIX wieku*; Ernsta Tocha, *Współpraca Polaków i Austriaków w ruchu oporu w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu*; oraz Hansa Marsalka, *Polsko-austriacka współpraca w ruchu oporu w Mauthausen*.

Na uroczyste zamknięcie sympozjum przybył, bawiący w Polsce z oficjalną wizytą, prezydent Austrii dr Rudolf Kirchschläger, w towarzystwie polskiego ministra spraw zagranicznych Stefana Olszowskiego. Po powitaniu gości przez rektora UJ prof. dr Mieczysława Karasia, zabrał głos prezydent Austrii, który stwierdził, że czuje się zaszczycony możliwością uczestniczenia w sympozjum. Pozwoliło ono po raz pierwszy szeroko omówić i przedstawić wzajemne kontakty Polski i Austrii. Prezydent wyraził przekonanie, że sympozjum jeszcze bardziej zacieśni tradycyjnie już przyjazne stosunki obu narodów. Następnie głos zabrał rektor UJ prof. dr Mieczysław Karaś. Podziękował on Dostojnemu Gościowi za przybycie i podsumował trzydniowe obrady sympozjum, podkreślając ich doniosłe znaczenie dla nauki Polski i Austrii.

Adam Konieczny

KRONIKA ZAKŁADU BADAŃ NAD POLONIĄ ZAGRANICZNĄ PAN W POZNANIU

I. Problematyka ogólna

Niniejsza kronika obejmuje okres od 1 stycznia 1974 do 30 września 1975 r. Był to ważny etap w rozwoju Zakładu, w którym dalszemu sprecyzowaniu uległa problematyka badawcza. Podjęto dyskusje i pierwsze badania nad zagadnieniem więzi

Polonii z Krajem, ujmując je w aspekcie zarówno historycznym, jak i współczesnym. Wiele uwagi poświęcono również metodologicznym problemom badania więzi Polonii z Krajem. Problematyka badawcza Zakładu obejmowała także dzieje skupisk polonijnych w Europie zachodniej, ze szczególnym uwzględnieniem życia społeczno-politycznego i kulturalnego Polonii. Pod koniec 1974 r. podjęto prace dotyczące przemian języka polskiego za granicą.

Pierwsze wyniki badań pracowników Zakładu ogłoszone zostały w organie Instytutu Zachodniego, dwumiesięczniku „Przegląd Zachodni” (nr 2/1974), który ukazał się w październiku 1974. Niniejszy numer jest drugim z kolei zeszytem „Przeglądu Zachodniego” przygotowanym przez Zakład.

W omawianym okresie odbyły się trzy posiedzenia Rady Naukowej Zakładu (17 maja, 30 grudnia 1974 r. oraz 30 maja 1975 r.). W czasie posiedzeń, kierownik Zakładu prof. dr habil. Lech Trzeciakowski zaprezentował członkom Rady Naukowej całościowo problematyki Zakładu oraz przedstawił program działalności i szczegółowe plany naukowo-badawcze.

Zakład ściśle współpracuje z Instytutem Zachodnim oraz Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a także z Towarzystwem Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia” i Polonijnym Ośrodkiem Naukowo-Dydaktycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Nawiązano również kontakty z indywidualnymi badaczami zagadnień polonijnych.

II. Szczegółowe zagadnienia badawcze pracowników Zakładu

Prezentowane niżej zagadnienia badawcze są tzw. tematami zakładowymi pracowników, zawartymi w planach naukowo-badawczych Zakładu:

Doc. dr Barbara Ceglowa, *Badanie przemian języka polskiego za granicą*; dr Kazimierz Dopierała, *Uczni polskiego pochodzenia i polskie instytucje naukowe na zachodzie Europy oraz Polacy w Turcji*; dr Maria Teresa Jankowska, *Badanie Polonii francuskiej — emigracja jako poszukiwanie nowych wartości*; dr Jerzy Kozłowski, *Świadomość narodowa i więź emigracji z krajem pochodzenia (do 1939 r.)*; dr Stefan Liman — *Rozmieszczenie i skupiska ludności polskiej w Europie zachodniej (Republika Federalna Niemiec)*; dr Anna Poniatowska, *Polacy w Berlinie 1918 - 1945*; dr Stanisław Przywarski, *Rola i wpływ inteligencji polonijnej na wzrost znaczenia prestiżu i pozycji społecznej Polonii amerykańskiej w różnych dziedzinach życia społecznego Stanów Zjednoczonych AP oraz Więź Polonii z krajem pochodzenia. Problemy metodologiczne*; mgr Aleksandra Biegańska, *Problemy Polonii francuskiej w polskiej prasie i publicystyce*; mgr Bohdan Bielewicz, *Instytucjonalne formy więzi Kraju z Polonią Zagraniczną po II wojnie światowej*; mgr Wojciech Chojnacki, *Polska działalność wydawnicza w Westfalii i Nadrenii w latach 1890 - 1939*; mgr Wiesława Eder, *Polonia belgijska 1920 - 1970*; mgr Eugeniusz Effenberg, *Tradycja a współczesność w życiu emigrantów polskich*; mgr Adam Konieczny, *Polonia austriacka*; mgr Piotr Kraszewski, *Polityka II Rzeczypospolitej wobec emigracji*; mgr Ewa Krawczak, *Polityka władz polskich wobec emigracji we Francji w l. 1919 - 1939*; mgr Iwona Kręzałek, *Więź Polonii brytyjskiej z Krajem*; mgr Ewa Krzyżńska, *Sytuacja prawna emigrantów polskich we Francji*; mgr Elżbieta Later, *Oświata i wychowanie polonijne w Republice Federalnej Niemiec*; mgr Janusz Ziemiński, *Typy społeczne i twórczość polonijnych artystów plastyków*.

III. Seminaria naukowe

1. Problematyka więzi Polonii z Krajem

Pierwsze zakładowe seminarium poświęcone więzi odbyło się dnia 27 czerwca 1974 r., na którym mgr P. Kraszewski i mgr R. Urbaniak referowali problematykę więzi społecznej. Następnie dnia 30 października dr St. Przywarski omówił czynniki więzi Polonii z Krajem, a 13 listopada mgr I. Krężałek przedstawiła wskaźniki więzi Polonii z Krajem. Zagadnienie więzi w aspekcie historycznym naświetlił dnia 18 stycznia 1975 r. dr J. Kozłowski w referacie pt. *Problematyka badawcza więzi z Krajem pochodzenia i świadomości narodowej polskiej emigracji zarobkowej (do 1939 r.)*. Dnia 12 kwietnia dr S. Przywarski omówił problematykę więzi Polonii z Krajem w pracach Zakładu Badań nad Polonią Zagraniczną.

2. Zagadnienia referowane przez pracowników Zakładu z własnych planów badawczych

Dnia 18 grudnia 1974 r. mgr J. Ziemiński przedstawił referat na temat: *Typy społeczne i twórczość polonijnych artystów plastyków*; dnia 8 lutego 1975 r. dr K. Dopierała mówił o emigracji polskiej w Turcji; dnia 1 marca dr A. Poniatowska przedstawiła zarys dziejów Polonii berlińskiej; dnia 7 maja mgr B. Bielewicz scharakteryzował 20-letnią działalność Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”; dnia 27 czerwca mgr A. Konieczny omówił problematykę Polonii austriackiej.

Seminaria naukowe Zakładu prowadził doc. dr habil. Andrzej Kwilecki, zastępcą kierownika Zakładu d.s. naukowych.

3. Organizacja warsztatu naukowego Zakładu

Pierwsze seminarium poświęcone organizacji warsztatu naukowego Zakładu odbyło się w maju 1974 r. Wynikiem tego seminarium i kilku następnych było zorganizowanie dokumentacji naukowej w formie kartotek i bibliografii. W Zakładzie zostały zorganizowane następujące kartoteki: 1) kartoteka instytucji polonijnych w Europie zachodniej; 2) kartoteka prac habilitacyjnych, doktorskich i magisterskich (dotyczących zagadnień polonijnych); 3) kartoteka wybitnych dzieł i pionierskich osiągnięć Polaków w Europie zachodniej; 4) kartoteka ikonografii polonijnej; 5) kartoteka materiałów o skupiskach polonijnych w Europie zachodniej; 6) kartoteka biografii polonijnych; 7) kartoteka imprez polonijnych oraz 8) kartoteka archiwów i znajdujących się w nich materiałów do zagadnień polonijnych. Poza ósmioma wymienionymi kartotekami, zorganizowana została bibliografia obejmująca dzieje skupisk polonijnych, a także bibliografia czasopism polonijnych, w szczególności krajach Europy zachodniej.

Seminaria związane z organizacją warsztatu naukowego Zakładu prowadził prof. dr Krzysztof Kwaśniewski.

4. Teoretyczne problemy narodu i emigracji

Dnia 16 maja 1974 r. odbyło się seminarium naukowe, na którym referat wygłosiła dr Lucja Łukaszewicz (Instytut Socjologii UAM) pt. *Zrzeszenia polonijne w Kanadzie*. Dnia 30 maja prof. dr K. Kwaśniewski przedstawił referat na temat: *Leninowska koncepcja narodu*. W dniu 5 czerwca doc. dr Walery Sobisiak (Międzywydziałowe Studium Kultury i Turystyki UAM) wystąpił z referatem pt. *W sprawie badań nad kulturą rodzimą emigrantów*. Dnia 7 marca 1975 prof. dr K. Kwaśniewski omówił zagadnienia związane z typologią emigracji, a na seminarium w dniu

24 maja przedstawił relacje między grupami mniejszościowymi z punktu widzenia tworzenia się ogólnej teorii grup.

IV. Wizyty w Zakładzie

1. Wizyty gości zagranicznych.

W dniu 18 maja 1974 r. odwiedził Zakład prof. J. Podstolski z Wellington w Nowej Zelandii. Gość przedstawił aktualną problematykę Polonii nowozelandzkiej i częściowo australijskiej. Po wystąpieniu wywiązała się ożywiona dyskusja.

W dniu 17 września odbyło się spotkanie z grupą polonijnych naukowców, zaproszonych przez kierownictwo Zakładu w czasie trwania XI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Toruniu. Udział w spotkaniu wzięli m. in.: prof. Marian Szczepanowski z Australii, prof. Franciszek Lewalski z USA, Irena Sokol z USA oraz prof. Imre Boba również z USA. W dyskusji poruszano aktualne problemy Polonii australijskiej i amerykańskiej, a także perspektywy współpracy Zakładu z polonijnymi ośrodkami naukowymi.

Dnia 25 września złożył wizytę prof. Włodzimierz Drzewieniecki z Buffalo (USA), zapoznając się z osiągnięciami i planami Zakładu. Następnie prof. Drzewieniecki wygłosił referat na temat: *Współczesna Polonia amerykańska*.

W dniu 25 października odbyło się spotkanie z Adamem Krajewskim, prezesem Zrzeszenia Polonii Brytyjskiej. W czasie spotkania wywiązała się ożywiona dyskusja.

W listopadzie przebywali w Poznaniu i złożyli wizytę w Zakładzie członkowie Zarządu Związku Polaków „Zgoda” w Republice Federalnej Niemiec, z prezesem „Zgody”, Józefem Łukaszcykiem. Goście zapoznali się z dorobkiem naukowym i warsztatem badawczym Zakładu.

Dnia 14 lutego 1975 r. odbyło się w Zakładzie spotkanie z prof. dr Tadeuszem Krukowskim z Kanady, który przedstawił aktualną problematykę Polonii kanadyjskiej.

W dniu 21 marca odwiedził Zakład Gracjan Król z Hildesheim w Republice Federalnej Niemiec, kierownik zespołu folklorystycznego „Orzeł Biały”. Gość przedstawił działalność oraz plany artystyczne wymienionego zespołu.

Dnia 11 kwietnia prof. dr Jim Morrison z Florydy wygłosił wykład na temat *Problemy mniejszości etnicznych w USA*.

2. Wizyty gości krajowych.

Dnia 7 lutego 1975 r. złożył wizytę w Zakładzie sekretarz generalny Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia” Wiesław Adamski. Gość zapoznał się ze strukturą Zakładu, jego osiągnięciami i planami. W czasie wizyty W. Adamski wygłosił referat na temat: *Główne kierunki polityki zagranicznej PRL (ze szczególnym uwzględnieniem stosunku do Polonii)*.

W czasie trwania zorganizowanej przez Zakład i Komitet Badań Polonii Zagranicznej PAN ogólnopolskiej Konferencji Metodologicznej, w dniach od 24 do 26 kwietnia 1975 r., wizyty w Zakładzie złożyli: prof. dr Tadeusz Cieślak (Warszawa), który w swym wystąpieniu zapoznał pracowników z aktualnymi problemami Polonii brytyjskiej; dnia 25 kwietnia mgr Hanna Kołodziej i mgr Jadwiga Kołpak (Instytut Migracji Polonijnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego) przedstawiły zakres problematyki badawczej Instytutu; dnia 26 kwietnia, w czasie zebrania seminaryjnego wystąpili z referatami: doc. dr Wacław Makarczyk mówił na temat *Więź Polonii z Krajem: zjawiska i tendencje* oraz dr Grzegorz Babiński przedstawił

problemy warsztatowe socjologicznych badań empirycznych wśród Polonii amerykańskiej. Referaty były kontynuacją i rozwinięciem wystąpień w czasie Konferencji Metodologicznej. Następnie zabrał głos red. Aleksander Małachowski, który podzielił się własnymi refleksjami na temat metodologii badań Polonii Zagranicznej, sugerując równocześnie, by w badaniach zająć się również problemem zanikania więzi Polonii z Krajem.

V. Wykłady metodologiczne

W październiku 1974 r. rozpoczęto cykl wykładów metodologicznych dla pracowników Zakładu. Prowadzili je samodzielni pracownicy naukowo-dydaktyczni UAM: historycy, socjologowie, metodologowie.

Dnia 28 października 1974 r. prof. dr Jerzy Topolski (Instytut Historii UAM) przedstawił ogólne problemy metodologii historii. W dniu 20 listopada odbył się wykład prof. dr Jerzego Kmity (Instytut Filozofii UAM) na temat marksistowskich dyrektyw metodologicznych badań humanistycznych. Dnia 17 grudnia doc. dr Leszek Nowak (Instytut Filozofii UAM) przedstawił strukturę procesu poznawczego. Następne dwa wykłady, dnia 15 lutego i 18 kwietnia 1975 r., prowadził prof. dr J. Topolski. Przedstawił czynnik ekonomiczny w rozwoju narodu i omówił metodologiczne problemy wyjaśniania w historii.

Po wykładach wywiązała się ożywiona dyskusja.

VI. Udział pracowników Zakładu w polonijnych konferencjach, sympozjach i wernisażach

W kwietniu 1974 r. odbył się w Warszawie wernisaż malarki polonijnej z USA, Krystyny Marek-Święcickiej. W czerwcu, również w Warszawie, otwarto dwie wystawy: Czesława Lewandowskiego, malarza polonijnego z Brazylii, oraz Olgi Pasternak-Marczyńskiej, malarki z Argentyny. W imprezach tych uczestniczył mgr J. Ziemiński.

W dniach 20 - 22 czerwca odbyło się w Łańcucie VI. Seminarium Metodologiczne na temat: „Sztuka w dobie kultury masowej”, w którym udział wziął mgr J. Ziemiński, przedstawiając referat na temat roli sztuki w życiu Polonii Zagranicznej.

W okresie od 15 lipca do 26 sierpnia 1974 r. trwały zajęcia Szkoły Letniej Kultury i Języka Polskiego zorganizowanej przez Uniwersytet im. A. Mickiewicza. W pracach Szkoły wzięli udział jako kierownicy grup: mgr E. Effenberg, mgr A. Konieczny, mgr P. Kraszewski.

W dniach 16 - 20 lipca odbyło się w Krakowie i Warszawie Forum Polonijne 1974. Udział wzięli: dr S. Przywarski, mgr A. Konieczny, mgr J. Ziemiński.

W okresie od 21 do 28 sierpnia zorganizowano Międzynarodowy Plener Malarzy — „Znin 74” (malarze polonijni). Udział wziął mgr J. Ziemiński.

Dnia 8 września odbyło się w ramach XI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Toruniu Kollokwium poświęcone dziejom Polonii w XIX i XX wieku. Pracownicy Zakładu wygłosili tam dwa referaty i spotkali się z uczonymi polskiego pochodzenia. Spotkanie było kontynuowane dnia 17 września br. w Poznaniu.

W dniach 25 - 26 października zorganizowano w Zielonej Górze II Spotkanie Redaktorów i Badaczy Prasy „Spod Znaku Rodła”. Udział wzięli: dr A. Poniatowska, mgr W. Chojnacki, mgr A. Konieczny, mgr P. Kraszewski.

Dnia 7 grudnia 1974 r. otwarto w Bydgoszczy poplenerową wystawę prac arty-

stów polonijnych wykonanych na Międzynarodowym Plenerze Malarskim — „Żnin 74”. Udział wziął mgr J. Ziemiński.

W dniach 24 - 25 kwietnia 1975 r. odbyła się, zorganizowana przez Zakład i Komitet Badania Problemów Polonii PAN, konferencja na temat *Metodologii badań nad Polonią Zagraniczną*. Na konferencji dr St. Przywarski przedstawił referat zakładowy pt. *Więź Polonii z Krajem w pracach Zakładu Badań nad Polonią Zagraniczną PAN*.

W dniach 20 - 23 maja odbyło się w Krakowie sympozjum naukowe na temat: *Polacy w Austrii*. W czasie obrad mgr A. Konieczny przedstawił zarys działalności Towarzystwa „Biblioteka Polska” w Wiedniu.

W dniach 15 lipca - 29 sierpnia 1975 r., działała zorganizowana przez Uniwersytet im. A. Mickiewicza Szkoła Letnia Kultury i Języka Polskiego. W pracach Szkoły brał udział pracownik Zakładu mgr E. Effenberg.

W okresie od 29 sierpnia do 5 września odbyła się w Krakowie międzynarodowa konferencja naukowa na temat *Stan i potrzeby badań nad zbiorowościami polonijnymi*. Udział wzięło dziewięciu pracowników Zakładu. W trakcie obrad Zespołu Emigracji mgr J. Ziemiński wygłosił referat pt. *Polonijni artyści plastycy*. Obradom Zespołu Regionalnego Europy przewodniczył doc. dr hab. Andrzej Kwilecki, zastępca kierownika Zakładu d.s. naukowych. W trakcie posiedzenia mgr A. Konieczny wygłosił komunikat na temat *Polonia austriacka. Zarys problematyki historycznej*.

Adam Konieczny

